

DISKURZ s Albertom SCHWEITZEROM

Dušan Špiner

Albert Schweitzer (1875-1965) svojími pozoruhodnými prácami sa zapísal do dejín protestantskej teológie. Bol klavíristom a verejne koncertujúcim organistom, napísal priekopnícke dielo o stavbe organov a zasvätené a novátorské dielo o J. S. Bachovi. Okrem toho vyštudoval medicínu a zamenil perspektívnu kariéru univerzitného učiteľa a uznávaného kultúrneho činiteľa a teoretika za africký prales, aby v ňom založil a viedol nemocnicu a uskutočnil tak svoje dávne predsavzatie: pomáhať ľuďom tam, kde to najviac potrebujú. Jeho hlavné filozofické dielo „Kultúra a etika“ stala sa mi prameňom.

Ja sa pýtam: „Čo je podstata etickej kultúry?“

Albert Schweitzer odpovedá: „Kultúra – povedané celkom všeobecne – je materiálnym a duchovným pokrokom jednotlivcov, ako aj kolektív. Je svojou podstatou dvojaká: uskutočňuje sa vládou schopnosti vedieť vládnuť nad prírodnými silami a vládou rozumu nad ľudskými názormi. V duchu našej doby sme náchylní kultúru chápať skôr ako prirodzený, zaujímavý komplikovaný jav života vo vývine ľudstva. No nejde o to, čo je duchaplné, ale o to, čo je pravdivé. V tomto prípade je pravdou to, čo je jednoduché – je to nepohodlná pravda, s ktorou sa musíme vyrovnáť. Pevnú pôdu pod nohami poskytujú etické ideály. Chceme prostredníctvom ducha utvárať nové pomery, a tak sa prinavrátiť ku kultúre, alebo chceme ďalej prijímať ducha z jestvujúcich pomerov a upadnúť do záhuby? To je osudová otázka, pred ktorú sme postavení. Pravý zmysel pre skutočnosť spočíva v poznaní, že k prirodzenému vzťahu k skutočnosti dôjdeme iba cez etické rozumové ideály.“

Ja: „Aké sú okolnosti hatiace rozvoj kultúry v našom hospodárskom a kultúrnom živote?“

A. Schweitzer: „Rozvoj kultúry hatí nadmerná organizácia v našom verejnom živote. Tak ako je isté, že usporiadané pomery sú predpokladom a zároveň aj výsledkom kultúry, tak je isté, že od určitého stupňa vonkajšia organizovanosť ide na úkor duchovného života. Osobnosti a idey sa potom podriadia inštitúciám, namiesto toho, aby ich ony ovplyvňovali a udržiavali v nich vnútorný život. Schopnosť človeka byť nositeľom kultúry, teda kultúru pochopiť a pričiňovať sa o ňu, závisí od toho, či tento nositeľ kultúry je súčasne človekom mysliacim i nezávislým. Mysliacim má byť preto, aby bol vôbec schopný chápať a stvárať duchovné ideály. A slobodným musí byť preto, aby mohol svoje ideály privádzať k všeobecnému. Materiálna a duchovná sloboda patria vnútorne spolu. Kultúra predpokladá slobodu. U moderného

človeka však upadáva sloboda i schopnosť myslieť. Priam fyzickou potrebou sa preňho stáva absolútna nečinnosť, odpútanie sa od seba samého a zabudnutie. Chce sa správať ako nemysliaci. Nevyhľadáva vzdelanie, ale zábavu, a to takú, ktorá si vyžaduje minimálne duchovné úsilie. Orgány, ktoré mali udržiavať duchovný život, nasiakli povrchnosťou, čím spätne pôsobili na spoločnosť, ktorá ich priviedla do tohto stavu, a vnútili jej svoju bezduchovnosť. Takýto neslobodný, nesústredený a neúplný človek je ďalej v nebezpečenstve, že upadne do nehumánosti. Obetuje svoju duchovnú samostatnosť a svoj morálny úsudok organizovanej spoločnosti a v každom ohľade pociťuje prekážky kultúrneho zmýšľania.

Ja: „Aká je cesta k regenerácii kultúry?“

A. Schweitzer: „Regenerácia kultúry nemá nič spoločné s hnutiami, ktoré majú charakter masových zážitkov. Tieto sú vždy len reakciou na vonkajšie udalosti. Kultúra sa však môže obnoviť iba tak, že vo viacerých jednotlivcoch vznikne nové zmýšľanie, nezávisle od teraz vládnuceho zmýšľania a ako opozícia k nemu, ktoré postupne nadobudne vplyv na celkové zmýšľanie, až ho napokon bude určovať. Iba etické hnutie nás môže vyviesť z nekultúry. Etickosť sa však uskutočňuje iba v jednotlivcoch. Etika musí nájsť všeobecný základný princíp mravnosti, a tento princíp musí byť pre myslenie nevyhnutný, viesť človeka k stálemu, živému a vecnému konfliktu so skutočnosťou, že treba zladať dva staré etické princípy: oddanosť a sebazdokonaľovanie, čiže, všeobecne povedané, objektívne a subjektívne motivovanú mravnosť, že etika nie je závislá od ontológie a gnozeológie a stupňa poznania vôbec. Lebo etika je subjektívna, extenzívna a intenzívna neohraničená zodpovednosť za všetok život vstupujúci do sféry človeka, zodpovednosť, akú cíti a snaží sa uskutočniť človek, ktorý sa vnútorne oslobodil od sveta. Etika musí predovšetkým tvoriť mravnú osobnosť a vyrastať z nej. Spoločnosť môžu tvoriť len mravne silné osobnosti, len ony tvoria aj jej mravnosť a len vtedy sú jej normy záväzné aj pre jednotlivcov. A to všetko v mene ochrany a rozkvetu života!“

Ja: „Aké sú teda oné všeobecné a základné nevyhnutné mravné princípy etiky?“

A. Schweitzer: „Oddanosť životu z úcty k životu. Úctu treba preukázať každému a nielen svojmu životu. Dobré je to, čo uchováva a podporuje život, zlé je to, čo ho ničí a brzdí. Život ako taký má byť človeku posvätný. Úcta k životu je pozitívnym, hlboko humanistickým a bezpochyby aj optimistickým prínosom k riešeniu odvekého problému podstaty mravnosti.“

Ja: „Bude mať moderný človek silu, aby mohol vykonať to, čo požaduje od neho duch a čo mu chce doba znemožniť?“

A. Schweitzer: „Človek sa má znovu stať samostatnou osobnosťou a spätne pôsobiť na preorganizované kolektivity, ktoré ho doteraz storakým spôsobom držia vo svojej moci. Všetomže sa budú snažiť udržať ho v neosobnom svete, ktorý im vyhovuje. Boja sa osobnosti, lebo duch a pravda, ktoré by najradšej chceli umlčať, by sa mohli dostať k slovu. Ich moc však je taká veľká, ako ich strach. Úlohy, ktoré duch musí zvládnuť útokom, sú obrovské. Má opäť vytvoriť porozumenie pre pravú pravdu tam, kde platí už len pravda propagandy. Má odstrániť neušľachtilý patriotizmus a intronizovať patriotizmus ušľachtilý, zameraný na ciele ľudstva, a to v situácii, keď neutešené minulé i súčasné politické pomery udržiujú nacionálne vášne aj v tých, ktorí sa tomu vnútorne bránia. Znovu má presadiť názor, že kultúra je vecou ľudí a ľudstva, na ktorej národy majú účasť, hoci sa uctieva nacionálna kultúra a pojem kultúrneho ľudstva zanikol. Máme sa zjednotiť do ideálu kultúrneho ľudstva, no pritom národy sa navzájom oberajú o vieru v ľudstvo, idealizmus, spravodlivosť a pravdivosť, a všetky sa dostali pod nadvládu moci, ktorá nás čoraz väčšmi privádza do nekultúry. Poznanie, že kultúra sa zakladá na svetonázore a že môže opäť vzniknúť len z duchovného prebudenia a z etického chcenia mnohých, núti nás k tomu, aby sme si premysleli všetky problémy regenerácie kultúry, ktoré by bežné úvahy prehliadli.“

Ja: Schweitzerov odkaz...

A. Schweitzer: „...cesty, po ktorých sme sa snažili dosiahnuť cieľ, sú možno ešte v tme: no smer, ktorým musíme ísť, je jasný. Musíme spoločne premýšľať o zmysle života, spoločne bojovať o to, aby sme dosiahli svetonázor príviedčajúci svetu a životu, v ktorom náš sklon k činnosti, prežívaný nami ako nevyhnutný a hodnotný, nájde ospravedlnenie, orientáciu, objasnenie, prehĺbenie, mravné povznesenie a zocelenie a potom bude schopný definitívne určiť a uskutočňovať ideály kultúry vnuknuté duchom pravej humanity.“

Literatúra :

Schweitzer, A. *Kultúra a etika*. Bratislava : Slovenský Spisovateľ, 1986.

Resumé

Pramenom pro tento diskurz je filozofické dílo Alberta Schweitzera „Kultura a etika“. Autor diskurzu klade tomuto dílu otázku týkající se podstaty etické kultury; okolností hatících rozvoj této kultury; ptá se na cestu její regenerace, směřuje od všeobecných a základních mravních principů etiky až k otázce realizace těchto principů skrze ducha člověka.

Na všechny tyto otázky je v díle „Kultura a etika“ hledaná odpověď, která vrcholí odkazem Alberta Schweitzera poukazujícím na smysl života, jehož porozuměním je možné určit a uskutečňovat ideál kultury vnuknutý duchem pravé humanity.

Klíčová slova: etika kultury, mravní principy, porozumění, duchovnost.

Summary

A Discursus with Albert Schweitzer

The source of this discursus is the philosophical work “Culture and Ethic” by Albert Schweitzer. The author of the discursus asks this work a question related to the essence of the ethical culture; the circumstances hobbling the development of this culture; he asks about the way of its regeneration, proceeding from the general and basic moral principles of ethic up to the issue of realization of these principles through the man’s spirit. The answer to all these questions is searched for in the work “Culture and Ethic” what climaxes by Albert Schweitzer’s reference to the meaning of life, understanding that is able to define and realize the ideal of culture prompted by the spirit of true humanity.

Key words: ethic of culture, moral principles, indulgence, spirituality.